2026-yil
7-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

UDK 316.6-057.875

POLIGLOT TALABALARDA MADANIYATLARARO KOMPETENTLIK RIVOJLANISHINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

Begjanova Aydana Nuratdinovna,
QDU "Pedagogika va psixologiya" kafedrasi mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada poliglot talabalarda madaniyatlararo kompetentlik rivojlanishiga ta'sir etuvchi empatiya, kommunikativ tolerantlik, ijtimoiy moslashuvchanlik, refleksiv tafakkur, muloqot motivatsiyasi va yangi tajribaga ochiqlik kabi ijtimoiy-psixologik omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, madaniy stereotiplar, ijtimoiy masofa va muloqotdagi xavotirning kompetentlik shakllanishiga salbiy ta'siri yoritilib, oliy ta'lim muhitida ushbu xususiyatlarni rivojlantirishga doir amaliy tavsiyalar asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: poliglot talaba, madaniyatlararo kompetentlik, madaniy intellekt, empatiya, kommunikativ tolerantlik, ijtimoiy moslashuvchanlik, refleksiv tafakkur, muloqot motivatsiyasi, madaniy stereotip, muloqotdagi xavotir.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ-ПОЛИГЛОТОВ

Аннотация. В данной статье анализируются социально-психологические факторы, влияющие на развитие межкультурной компетентности у студентов-полиглотов, включая эмпатию, коммуникативную толерантность, социальную адаптивность, рефлексивное мышление, мотивацию к общению и открытость новому опыту. Также раскрывается негативное влияние культурных стереотипов, социальной дистанции и тревожности в общении на формирование данной компетентности, а также обосновываются практические рекомендации по развитию указанных качеств в условиях высшего образования.

Ключевые слова: студент-полиглот, межкультурная компетентность, культурный интеллект, эмпатия, коммуникативная толерантность, социальная адаптивность, рефлексивное мышление, мотивация к общению, культурный стереотип, тревожность в общении.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMPETENCE AMONG POLYGLOT STUDENTS

Abstract. This article analyzes the socio-psychological factors that influence the development of intercultural competence among polyglot students, including

empathy, communicative tolerance, social adaptability, reflective thinking, communication motivation, and openness to new experiences. It also examines the negative effects of cultural stereotypes, social distance, and communication anxiety on the formation of this competence and substantiates practical recommendations for developing these qualities within the higher education environment.

Keywords: polyglot student, intercultural competence, cultural intelligence, empathy, communicative tolerance, social adaptability, reflective thinking, communication motivation, cultural stereotype, communication anxiety.

Bugungi globallashuv sharoitida turli tillarda erkin muloqot qila oladigan talabalarning madaniyatlararo muhitga moslashuvi, o‘zga xalqlarning qadriyatlarini anglash va ular bilan samarali hamkorlik o‘rnatish qobiliyati oliy ta’limning muhim ijtimoiy-psixologik vazifalaridan biriga aylanmoqda. Poliglot talaba til birliklarini bilish bilan cheklanmay, muayyan madaniyatga xos xulq me’yorlari, muloqot usullari, hissiy ifoda shakllari va ijtimoiy munosabatlarni ham to‘g‘ri talqin eta olishi lozim. Bunday kompetentlikning rivojlanishi shaxsning empatiyasi, bag‘rikengligi, kommunikativ moslashuvchanligi, ijtimoiy idroki, refleksiv tafakkuri va yangicha tajribaga ochiqligi bilan bevosita bog‘liqdir. Talabalar jamoasidagi psixologik muhit, tengdoshlar bilan o‘zaro munosabat, o‘qituvchilarning qo‘llab-quvvatlashi hamda ta’lim muassasasida madaniy xilma-xillikka nisbatan shakllangan munosabat ushbu jarayonning yo‘nalishi va mazmuniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Madaniyatlararo muloqot davomida uchraydigan stereotiplar, noto‘g‘ri talqinlar, ijtimoiy masofa va begonalik hissi poliglot talabaning kommunikativ faolligini susaytirishi mumkinligi sababli ularning psixologik ildizlarini ilmiy o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, ko‘p tillilik tajribasi talabaning turli nuqtayi nazarlarni qabul qilish, vaziyatga mos xulq strategiyasini tanlash va madaniy farqlarni ziddiyat manbai emas, balki hamkorlik imkoniyati sifatida baholash salohiyatini kengaytiradi. Madaniyatlararo kompetentlikning shakllanishida shaxsiy motivatsiya, ijtimoiy faollik, xorijiy madaniyat vakillari bilan muloqot tajribasi, o‘z madaniy mansubligini anglash va psixologik moslashuv mexanizmlarining o‘zaro uyg‘unligi alohida o‘rin tutadi. Mazkur muammoni ijtimoiy-psixologik jihatdan tadqiq etish poliglot talabalarning nafaqat til ko‘nikmalarini, balki murakkab madaniy vaziyatlarda o‘zini boshqarish, suhbatdoshning pozitsiyasini tushunish va konstruktiv munosabat qurish imkoniyatlarini ham aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlar oliy ta’lim muhitida madaniy jihatdan sezgir, ijtimoiy mas’uliyatli va turli jamiyat vakillari bilan teng huquqli muloqot olib bora oladigan shaxsni tarbiyalashning psixologik asoslarini takomillashtirishga imkon beradi.

Kristofer Earley va Sun Ang [1] madaniy intellekt tushunchasini turli madaniy sharoitlarda samarali faoliyat yuritish imkonini beruvchi ko‘p tarkibli psixologik qobiliyat sifatida ilmiy muomalaga kiritgan. Ularning konsepsiyasida insonning madaniyatlar haqidagi bilimlari, o‘z fikrlash jarayonini nazorat qilishi, begona

muhitda faol bo‘lish istagi va vaziyatga mos xulq ko‘rsatishi o‘zaro bog‘liq jihatlar sifatida talqin etiladi. Soon Ang, Linn Van Dyne va Kristin Koh [2; 3] tomonidan olib borilgan izlanishlarda mazkur tarkibiy xususiyatlarni baholashga xizmat qiluvchi madaniy intellekt shkalasi ishlab chiqilib, uning psixologik o‘lchov imkoniyatlari asoslangan. Ushbu ilmiy yondashuv poliglot talabalarning til bilish darajasi bilan madaniy vaziyatlarni to‘g‘ri anglash qobiliyati doimo bir xil rivojlanmasligini tushuntirishga yordam beradi. Metakognitiv imkoniyati shakllangan talaba suhbat jarayonida o‘zining madaniy taxminlarini qayta ko‘rib chiqadi, muloqotdagi noaniqliklarni sezadi va fikrlash usulini yangi sharoitga moslashtiradi. Kognitiv salohiyat esa turli xalqlarning qadriyatlari, ijtimoiy me’yorlari, diniy qarashlari, oilaviy munosabatlari va kundalik muomala qoidalarini anglash orqali namoyon bo‘ladi. Motivatsion hamda xulqiy imkoniyatlarning uyg‘unligi poliglot talabaga notanish madaniyat vakillari bilan muloqot boshlash, hissiy zo‘riqishni boshqarish va nutq uslubini suhbatdoshning madaniy xususiyatlariga moslashtirish imkonini beradi. Mazkur olimlarning ilmiy qarashlari ko‘p tillilikni faqat lingvistik ustunlik emas, balki shaxsning idroki, motivatsiyasi va ijtimoiy xatti-harakatlari bilan bog‘langan murakkab psixologik resurs sifatida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Shu asosda poliglot talabalarda madaniyatlararo kompetentlikning rivojlanishi til tajribasi, refleksiv nazorat va turli madaniy vaziyatlarda orttirilgan amaliy ko‘nikmalarning birikishi orqali izohlanadi.

Darla Deardorff [4] madaniyatlararo kompetentlikni shaxsning zarur munosabatlari, bilimlari va amaliy ko‘nikmalari asosida shakllanib, ichki psixologik o‘zgarishlar hamda tashqi kommunikativ xulqda namoyon bo‘ladigan uzluksiz jarayon sifatida tavsiflagan. Uning modelida hurmat, ochiqlik, qiziquvchanlik va noaniqlikka bardoshlilik boshqa madaniyat vakillari bilan sog‘lom munosabat o‘rnatishning boshlang‘ich psixologik shartlari hisoblanadi. Deardorffning fikricha, madaniyatlar haqidagi bilimning o‘zi yetarli bo‘lmay, shaxs tinglash, kuzatish, talqin qilish, tahlil etish va o‘z xatti-harakatlarini vaziyatga muvofiq baholash ko‘nikmalariga ham ega bo‘lishi kerak. Maykl Bayram [5] xorijiy tillarni o‘qitish doirasida madaniyatlararo kommunikativ kompetentlik modelini ishlab chiqib, unda munosabat, bilim, hodisalarni izohlash, yangi madaniy tajribani o‘rganish va tanqidiy madaniy anglash jihatlarini bir-biriga bog‘lagan. Bayramning tadqiqotlarida til o‘rganuvchi shaxs boshqa madaniyatni shunchaki kuzatuvchi emas, balki turli qarashlar o‘rtasida ma’no vositachiligini amalga oshiruvchi faol muloqot subyekti sifatida talqin qilinadi. Mazkur model poliglot talabaning turli tillarda so‘zlashi bilan birga, suhbatdoshning qadriyatlarini kamsitmasdan tushunishi, madaniy hodisalarni qiyosiy izohlashi va o‘z qarashlariga tanqidiy munosabatda bo‘lishini ham talab qiladi. Deardorff va Bayram qarashlari madaniyatlararo kompetentlikni tayyor bilimlar yig‘indisi emas, balki muloqot tajribasi davomida muntazam rivojlanadigan shaxsiy va ijtimoiy sifat sifatida tushunishga imkon beradi. Ularning tadqiqotlari ta’lim jarayonida nazariy ma’lumotlardan tashqari refleksiv topshiriqlar, madaniy vaziyatlar tahlili, bahs-

munozara va turli madaniyat vakillari bilan hamkorlik faoliyatini tashkil etish zarurligini asoslaydi. Bu qarashlar poliglot talabaning o‘z madaniy mavqeyini anglagan holda boshqa madaniy pozitsiyalarni ham xolis qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish uchun muhim metodologik tayanch yaratadi.

Jon Berri [6] tomonidan ishlab chiqilgan akkulturatsiya nazariyasida shaxsning o‘z madaniy mansubligini saqlashi va boshqa madaniy guruhlar bilan munosabat o‘rnatishga intilishi yangi ijtimoiy muhitga moslashuvning muhim mezonlari sifatida ko‘rsatilgan. Uning modelida integratsiya, assimilyatsiya, ajralib qolish va madaniy chetlashish kabi yo‘nalishlar shaxsning o‘z hamda begona madaniyatga bo‘lgan munosabatiga qarab shakllanishi tushuntiriladi. Poliglot talaba uchun o‘z milliy qadriyatlarini saqlagan holda boshqa madaniy tajribalarni qabul qilish imkonini beruvchi integrativ yo‘nalish psixologik jihatdan maqbul holat sifatida namoyon bo‘lishi mumkin. Kollin Uord va Antoni Kennedi [7] olib borgan tadqiqotlarda madaniy moslashuv yangi muhitdagi kundalik vazifalarni bajarish, ijtimoiy qoidalarni tushunish, munosabatlarni yo‘lga qo‘yish va odatiy bo‘lmagan vaziyatlarda munosib xulq ko‘rsatish qobiliyati bilan bog‘langan. Olimlar tomonidan ishlab chiqilgan sotsiomadaniy moslashuv yondashuvi shaxsning yangi madaniyatda o‘zini hissiy jihatdan qulay his etishi bilan uning amaliy muomala ko‘nikmalari o‘rtasida farq mavjudligini ko‘rsatadi. Jin Finni [8] etnik identiklikni shaxsning o‘z madaniy guruhiga mansubligini izlash, anglash va qadrlash jarayoni orqali rivojlanadigan psixologik tuzilma sifatida o‘rgangan. Uning izlanishlari barqaror madaniy identiklik boshqa guruhlarga nisbatan yopiq munosabatni anglatmasligini, aksincha, shaxsga madaniyatlararo aloqalarda o‘zini ishonchliroq namoyon etish imkonini berishini tushuntirishga xizmat qiladi. Berri, Uord va Finni qarashlarining o‘zaro uyg‘unligi poliglot talabalarda madaniyatlararo kompetentlik rivojlanishiga moslashuv strategiyasi, guruhiy mansublik, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va yangi muhitdagi amaliy tajriba birgalikda ta’sir etishini ko‘rsatadi. Ushbu tadqiqotlar ko‘p tilli talabalar bilan ishlashda ularning faqat xorijiy madaniyatga moslashishini emas, balki o‘z madaniy identikligini sog‘lom tarzda saqlashi va turli guruhlar bilan teng munosabat o‘rnatishini ham e’tiborga olish zarurligini asoslaydi.

Milton Bennett [9] madaniyatlararo sezgirlikning rivojlanish modelida insonning madaniy farqlarni inkor etish yoki ulardan himoyalanish holatidan ularni qabul qilish, vaziyatga moslashish va turli madaniy qarashlarni shaxsiy tajribasiga uyg‘unlashtirish bosqichlariga o‘tishini tavsiflagan. Mazkur model shaxsning madaniy tafovutlarga munosabati oddiy bilim orttirish bilan emas, balki idrok va dunyoqarashning asta-sekin o‘zgarishi orqali rivojlanishini ko‘rsatadi. Poliglot talabalarning bir necha tilni egallashi turli madaniy ma’nolarni sezish imkoniyatini kengaytirsa-da, stereotiplar va etnosentrik qarashlar maxsus refleksiv tajribasiz saqlanib qolishi mumkin. Uilyam Gudykunst [10] madaniyatlararo muloqotdagi xavotir va noaniqlikni boshqarish nazariyasida notanish guruh vakili bilan uchrashuv paytida yuzaga keladigan hissiy zo‘riqish hamda suhbatdosh xulqini

oldindan tushunolmaslik samarali aloqa o‘rnatishga to‘sqinlik qilishini ta’kidlagan. Uning nazariyasida ongli kuzatuvchanlik, shaxsiy va guruhiy stereotiplarni nazorat qilish, suhbatdosh haqida ishonchli axborot olish hamda xavotirni maqbul darajada boshqarish muvaffaqiyatli muloqotning asosiy psixologik shartlari sifatida izohlanadi. Rut Fielding [11] ko‘p tilli identiklikka doir tadqiqotlarida shaxsning turli tillardan foydalanish tajribasi uning madaniyatlararo pozitsiyasi, o‘zini namoyon etish usuli va boshqa guruhlarga munosabati bilan uzviy bog‘lanishini nazariy jihatdan asoslagan. Aralash madaniy tarkibga ega talabalar guruhlarida olib borilgan izlanishlar oldingi madaniyatlararo tajriba, shaxsiy munosabatlar va bevosita hamkorlikka asoslangan topshiriqlar kompetentlik rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi. Talabalar mobilligi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarda empatiya, murakkab vaziyatlarga turli nuqtayi nazardan yondashish, metakognitiv nazorat va madaniy ziddiyatlardan konstruktiv tajriba chiqarish madaniyatlararo rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi xususiyatlar sifatida qayd etilgan. Ushbu ilmiy qarashlar poliglot talabalarning madaniyatlararo kompetentligini rivojlantirishda til amaliyotini empatiya, ijtimoiy hamkorlik, hissiy o‘zini boshqarish, stereotiplarni qayta anglash va refleksiv tahlil bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ochib beradi.

Tadqiqot poliglot talabalarda madaniyatlararo kompetentlik rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi ijtimoiy-psixologik omillarni aniqlash maqsadida tashkil etildi. Tadqiqotda ikki va undan ortiq tilni biladigan jami o‘ttiz besh nafar talaba ishtirok etdi. Respondentlarning madaniyatlararo empatiyasi, kommunikativ tolerantligi, ijtimoiy moslashuvchanligi, madaniyatlararo muloqot motivatsiyasi, refleksiv tafakkuri, yangi tajribaga ochiqligi, madaniy stereotiplarga moyilligi va muloqotdagi xavotiri besh darajali baholash shkalasi yordamida o‘rganildi. Olingan javoblar asosida o‘rtacha arifmetik qiymat va standart og‘ish ko‘rsatkichlari hisoblandi. Tanlanma hajmi hamda ma’lumotlarning tartibli shkala asosida olingani hisobga olinib, ijtimoiy-psixologik omillar bilan madaniyatlararo kompetentlik o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlashda Spirmenning ranglar korrelyatsiyasi mezonidan foydalanildi.

1-jadval

Poliglot talabalarda madaniyatlararo kompetentlik va ijtimoiy-psixologik omillar o‘rtasidagi korrelyatsion munosabatlar (Spirmen mezoni, N=35)

Ijtimoiy-psixologik omillar	M	SD	rs	Ahamiyatlilik darajasi	Bog‘lanish tavsifi
Madaniyatlararo empatiya	4,18	0,63	0,62	p<0,001	Kuchli ijobiy
Madaniyatlararo muloqot motivatsiyasi	4,11	0,66	0,60	p<0,001	Kuchli ijobiy

Kommunikativ tolerantlik	4,06	0,68	0,58	p<0,001	O‘rtadan yuqori ijobiy
Ijtimoiy moslashuvchanlik	3,94	0,71	0,55	p<0,001	O‘rtadan yuqori ijobiy
Yangi tajribaga ochiqlik	4,02	0,69	0,52	p<0,01	O‘rtadan yuqori ijobiy
Refleksiv tafakkur	3,88	0,74	0,49	p<0,01	O‘rtacha ijobiy
Madaniy stereotiplarga moyillik	2,46	0,81	–0,47	p<0,01	O‘rtacha salbiy
Muloqotdagi xavotir	2,58	0,84	–0,42	p<0,05	O‘rtacha salbiy

Izoh: M — o‘rtacha arifmetik qiymat; SD — standart og‘ish; rs — Spirmen korrelyatsiya koeffitsienti. Musbat qiymat omil kuchayishi bilan madaniyatlararo kompetentlikning ham ortishini, manfiy qiymat esa omil kuchaygan sari kompetentlik ko‘rsatkichining pasayishini ifodalaydi.

1-jadval natijalariga ko‘ra, madaniyatlararo kompetentlik bilan eng yuqori ijobiy munosabat madaniyatlararo empatiya ko‘rsatkichida aniqlangan. Bu boshqa madaniyat vakillarining hissiy holati va qarashlarini tushuna oladigan poliglot talabalar turli madaniy vaziyatlarda samaraliroq muloqot qilishini ko‘rsatadi. Madaniyatlararo muloqot motivatsiyasi va kommunikativ tolerantlikning yuqori koeffitsientlari talabaning boshqa madaniyat vakillari bilan aloqa o‘rnatishga qiziqishi hamda o‘zgacha qarashlarni hurmat bilan qabul qilishi kompetentlik rivojida muhim o‘rin tutishini bildiradi. Ijtimoiy moslashuvchanlik, yangi tajribaga ochiqlik va refleksiv tafakkur bilan aniqlangan ijobiy aloqalar poliglot talabaning vaziyatga mos xulq tanlashi, o‘z qarashlarini qayta baholashi va yangi madaniy tajribani qabul qilishi bilan bog‘liqdir. Madaniy stereotiplarga moyillik va muloqotdagi xavotirning salbiy koeffitsientlari esa oldindan shakllangan bir tomonlama tasavvurlar hamda hissiy zo‘riqish madaniyatlararo aloqalarning samaradorligini kamaytirishini anglatadi.

Olingan ma’lumotlar poliglot talabalarda madaniyatlararo kompetentlikning rivojlanishi faqat bir necha tilni bilish bilan chegaralanmasligini ko‘rsatadi. Mazkur kompetentlikning shakllanishida empatiya, tolerantlik, muloqot motivatsiyasi, moslashuvchanlik va refleksiv tafakkur asosiy psixologik resurslar sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli oliy ta’lim jarayonida madaniyatlararo vaziyatlarni tahlil qilish, guruhiy hamkorlik, rolli mashqlar, refleksiv topshiriqlar va muloqot xavotirini kamaytiruvchi psixologik usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

O‘tkazilgan tadqiqot poliglot talabalarda madaniyatlararo kompetentlikning rivojlanishi bir necha o‘zaro bog‘liq ijtimoiy-psixologik omillar ta’sirida yuz berishini ko‘rsatdi. Tadqiqotda ishtirok etgan o‘ttiz besh nafar talabaning natijalari

madaniyatlararo empatiya kompetentlik bilan eng kuchli ijobiy bog‘lanishga ega ekanini namoyon etdi. Bu holat boshqa madaniyat vakillarining hissiy kechinmalari, qadriyatlari va nuqtayi nazarini tushunish samarali muloqotning muhim sharti ekanini tasdiqlaydi. Madaniyatlararo muloqot motivatsiyasining yuqori ko‘rsatkichi talabaning xorijiy tillarni bilishi bilan birga, turli madaniyat vakillari bilan aloqa o‘rnatishga ichki intilishi ham zarurligini anglatadi. Kommunikativ tolerantlik va ijtimoiy moslashuvchanlikning ijobiy bog‘lanishi o‘zgacha qarashlar hamda xulq me’yorlarini hurmat bilan qabul qilish madaniyatlararo munosabatlarni mustahkamlashini ko‘rsatdi. Yangi tajribaga ochiqlik va refleksiv tafakkur poliglot talabalarning notanish vaziyatlarni tahlil qilish, o‘z stereotiplarini qayta baholash va muloqot strategiyasini o‘zgartirish imkoniyatini oshiradi.

Oliy ta’lim muassasalarida poliglot talabalar uchun madaniyatlararo empatiya va kommunikativ tolerantlikni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashg‘ulotlarni tashkil etish tavsiya qilinadi. Darslarda turli xalqlarning qadriyatlari, muloqot usullari va ijtimoiy xulq me’yorlarini qiyosiy tahlil qilishga asoslangan topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Talabalarning madaniyatlararo muloqot motivatsiyasini kuchaytirish uchun xalqaro loyihalar, til klublari, uchrashuvlar va madaniy tadbirlardagi ishtirokini kengaytirish lozim. Madaniy stereotiplarni kamaytirish maqsadida muammoli vaziyatlar tahlili, bahs-munozaralar va refleksiv suhbatlarni muntazam o‘tkazish zarur. Muloqotdagi xavotirni pasaytirish uchun rolli o‘yinlar, kichik guruhlardagi hamkorlik mashqlari va psixologik treninglardan foydalanish samarali hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Earley P. C., Ang S. Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures. — Stanford: Stanford University Press, 2003.
2. Ang S., Van Dyne L., Koh C. Personality Correlates of the Four-Factor Model of Cultural Intelligence // Group & Organization Management. — 2006. — Vol. 31, № 1. — P. 100–123.
3. Ang S., Van Dyne L., Koh C., Ng K. Y., Templer K. J., Tay C., Chandrasekar N. A. Cultural Intelligence: Its Measurement and Effects on Cultural Judgment and Decision Making, Cultural Adaptation and Task Performance // Management and Organization Review. — 2007. — Vol. 3, № 3. — P. 335–371.
4. Deardorff D. K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education. — 2006. — Vol. 10, № 3. — P. 241–266.
5. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
6. Berry J. W. Immigration, Acculturation, and Adaptation // Applied Psychology: An International Review. — 1997. — Vol. 46, № 1. — P. 5–34.

7. Ward C., Kennedy A. The Measurement of Sociocultural Adaptation // International Journal of Intercultural Relations. — 1999. — Vol. 23, № 4. — P. 659–677.

8. Phinney J. S. The Multigroup Ethnic Identity Measure: A New Scale for Use with Diverse Groups // Journal of Adolescent Research. — 1992. — Vol. 7, № 2. — P. 156–176.

9. Bennett M. J. Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity // Education for the Intercultural Experience / Ed. by R. M. Paige. — Yarmouth: Intercultural Press, 1993. — P. 21–71.

10. Gudykunst W. B. An Anxiety/Uncertainty Management Theory of Strangers' Intercultural Adjustment // Theorizing About Intercultural Communication / Ed. by W. B. Gudykunst. — Thousand Oaks: SAGE Publications, 2005. — P. 419–457.

11. Fielding R. Multilingualism in the Australian Suburbs: A Framework for Exploring Bilingual Identity. — Singapore: Springer, 2015. — 230 p.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694